

Franciscus van Assisi: Sy teologie van barmhartige diens

R B (Botha) van Aarde*
(Universiteit van Pretoria)

ABSTRACT

St. Franciscus of Assisi: his theology of compassionate ministry

One of the most remarkable men in church history was Giovanni Bernardone (1182-1226), nicknamed Franciscus of Assisi. After his conversion he took Jesus' instruction to his disciples in Mark 6:8 to heart and made poverty his "bride". The historical background of church and society in the 13th century had a major impact on his theology. He objected against the negative effects of the crusades, economy of prosperity and growing humanism of the time. His bondage to God, mankind and nature later became the major characteristic of the mendicant order of the Franciscans.

St. Franciscus' theology of compassionate ministry was also a reaction to the scholasticism with its focus on reason. Scholasticism "believed in order to understand". It was a theology (philosophy) of the intellectuals at the universities in Europe and focussed mainly on the mind/reason. In St. Franciscus' theology the mystic (as a reaction against the scholasticism) and the mediaeval piety flowed into one. This mystical piety focussed on the emotions of man and touched lay people.

The recorded prayers of St. Franciscus show different characteristics of his theology of compassionate ministry. The origin of all compassion is God himself. Though it focuses mainly on God and His church, it should be ministered to man and nature alike. Compassionate ministry is obedience and asks for humility. It builds on the theology of the cross, has a missionary aspect, stimulates a personal relationship with God and dwells in an atmosphere of love and joy. Some lessons can be learned from St. Franciscus' theology of compassionate ministry.

* Navorsingsgenoot, Departement Kerkgeskiedenis en Kerkreg, Universiteit van Pretoria.

1 INLEIDING

Een van die merkwaardigste persone in die kerkgeskiedenis is in Assisi in die Italiaanse distrik van Umbrië gebore. Giovanni Bernardone (1182-1226), met die bynaam Franciscus van Assisi, was die seun van 'n ryk tekstielhandelaar, bederf en selfs effens verwaand. Sy opvoeding ly onder sy rykmanslewe, maar met sy spandabelrige lewenswyse bly hy gewild onder sy vriende. Hy veg op 'n keer aan die kant van die gewone burgers teen die edelmanne, verloor die slag en word vir 'n jaar as krygsgevangene aangehou. Hierdie gebeure het egter geen impak op sy lewenswyse gehad nie.

Die ommekeer in sy lewe kom wanneer hy ernstig siek raak en tot die besef kom dat sy lewe in der waarheid sinloos en leeg is. Alhoewel hy na sy genesing maar voortgaan met sy ou lewe, begin hy geleidelik verander. In Portiuncula, 'n kerkie net buite Assisi, hoor Franciscus in 1209 die roepstem van die Here en begin hy in die strate van Assisi en die omliggende dorpe preek. Hy roep mense op tot sondebeseft en boetedoening.

In die Evangelies lees hy hoe Jesus sy dissipels uitstuur en beveel om, “*niks vir die pad saam te vat nie, net 'n kerie - geen kos, geen reissak, geen geld in die beursie nie*” (Mark.6:8). Volgens hierdie bevel het Franciscus gelewe en dit het die leer van die Orde van die Franciskane geraak. Armoede raak sy “bruid” en hy wy hom aan die herstel van vervalle kerke (Wegener 1965: 120).

Te midde van hul armoede was lewensvreugde vir die Franciskane baie belangrik. Trouens, hulle het treurigheid en neerslagtigheid as 'n sonde gesien. Selfs ongeregtheid teen hulle moes altyd met vreugde gedra word.

Wat onder Franciscus se leiding as 'n klein goepie van enkele persone begin het, het vinnig uitgebrei na 'n groot Roomse Katolieke Monnikke-orde. Die enkele Bybelse riglyne vir die daaglikse lewe van die “Mindere Broeders”, soos hulle graag na hulself verwys het, was gou onvoldoende om 'n orde van die omvang van die Franciskane te reël en bestuur. Franciscus self was egter nie 'n goeie organiseerder nie en dié taak het hy aan kardinaal Ugolino (later pous Gregorius IX) oorgelaat. In 1212 laat hy vir Clara, 'n sestienjarige dogter van Assisi ook tot die orde toe. So kom 'n vroue-tak, die “Arme Claras”, van die orde tot stand.

Wanneer Franciscus Egipte en Sirië in 1219 en 1220 besoek, begin sy leierskap in die orde afneem. Op 3 Oktober 1226 sterf hy in Portiuncula en twee jaar later word hy deur pous Gregorius IX as heilige verklaar. Min mense in die geskiedenis van die Christendom het hierdie titel meer verdien as hierdie klein Italianer, Franciscus van Assisi.

2 DIE KERKLIKE AGTERGROND VAN DIE 13DE EEU IN EUROPA

Van die 10de tot aan die begin van die 13de eeu is 'n groot aantal **kruistogte** vanuit Europa na die Heilige Land onderneem. Alhoewel die bedoeling van die kruistogte edel was en dit gegroei het vanuit 'n diepe geloofsoortuiging, was die onderneming self en die afloop daarvan katastrofaal. Teenoor die vroeë Christene se teenkating teen oorlog en geweld, het 'n nuwe siening van oorlog met die kruistogte gegroei. 'n Oorlog kan regverdig wees en die kruistogte het selfs so ver gegaan om te praat van 'n heilige oorlog. Teen hierdie nuwe positiwiteit jeens oorlog het Franciscus in opstand gekom met die radikaal anderse teologie van diens. Waar die missionêre doelwit van die kruistogte deur die wapen bereik moes word, het Franciscus sy missionêre doelwit deur 'n dienskneggestalte bereik.

Omdat die kruistogte militêr misluk het, het dit die Oosterse Kerk eerder verswak in sy teenstand teen die geweldadige aanslag van die Islam. Dit het die kloof tussen die Oosterse en Westerse kerke verder verdiep.

Die kruistogte het Europa in aanraking gebring met die "*high civilizations of the Near East*" (Latourette 1964: 414). En dit het op sy beurt weer **ekonomiese groei** na Europa gebring. Aan die begin van die 12de eeu kom daar in groot dele van Europa politieke vrede en begin die ekonomie al sterker ontwikkel.

In dié tyd groei die Kerk tot 'n internasionale en goed georganiseerde mag wat deel in die welvaart van die samelewing. Persone in kerklike ampte en biskoppe was deeglik bewus van hul posisie en status. Dit is teen hierdie welvaart wat ook in die kerk ontstaan, dat verskillende ordes tot stand kom wat 'n hoë premie op armoede plaas. Die orde van die Franciskane was so 'n bedelorde.

Die **middeleeuse arbeidseconomie** het in vele opsigte radikaal verskil van die klassieke Griekse en Romeinse ekonomieë. Die klassieke samelewing kon in twee groepe van slawe en vryburgers

ingedeel word. In die middeleeuse samelewing was daar min slawe en hande-arbeid is deur mense gedoen wat hulle dienste vrywillig verkoop het. Daar was ook 'n groter mate van vryheid in die stede in vergelyking met die feudale stelsel op die platteland, waar arbeiders hul dienste noodgedwonge verkoop het vir die gebruik van 'n stukkie grond vir eie inkomste. Wanneer Franciscus en sy volgelinge dus kerke, kloosters en katedrale begin herstel, sonder die verkoop van hul dienste in die stede, of die reg op 'n stukkie grond vir eie gebruik, in die landelike gebiede, is dit 'n totaal vreemde verwysingsraamwerk vir die middeleeuse mens. Vrywillige werk, sonder enige vorm van vergoeding, was 'n vreemde konsep.

Onder die welgesteldes in die samelewing was dit as't ware 'n gebod om goed te doen aan die minder bevoorregtes. Skenkings aan hospitale word gereeld gedoen en baie kloosters en kerke word met skenkings opgerig. Vrouens is nie op straat gesien "sonder haar aalmoesbeurs aan haar gordel nie" (Wegener 1965:122). Ongelukkig geskied die meeste van hierdie hulpverlening nie ter wille van die ontvanger nie, maar ter wille van die eie saligheid van die gewer. Dit gaan inderdaad oor 'n stuk verdienste en is uiteindelik niks anders as **humanisme** nie.

Met die Pous se goedkeuring van die Franciskaanse orde was daar klaarblyklik 'n stukkie **pouslike diplomatie** in spel. In 1179 vra 'n ander groep, die Waldense, by pous Innocentius III goedkeuring om as orde (groep) in die Roomse Katolieke Kerk te funksioneer. Petrus Waldes, die stigter van hierdie groep, het netsoos Franciscus, ook sy volgelinge as lekepredikers twee-twee uitgestuur. Die versoek om as orde erken te word, word egter nie toegestaan nie omdat die Waldense sekere sakramente en Roomse gebruike verwerp. Trouens, vir 'n tyd lank word hulle deur die Kerk vervolg! Toe Franciscus jare later met dieselfde versoek voor pous Innocentius III kom, kry die orde van die Franciskane vinnig pouslike goedkeuring, hoewel nie sonder bedenkinge nie. Op daardie stadium wou die Pous lede van die Waldense terugwen en gee dus makliker as gewoonlik toestemming.

3 MISTIEK VERSUS SKOLASTIEK

Die skolastiek en mistiek is in der waarheid twee teenoorgestelde bewegings tydens die middeleeue in die kerk. Alhoewel beide hierdie stromings die geloof vooropstel, wend die *skolastiek* hom in die eerste plek tot die verstand. Die skolastiek wil verstaan en streef

na wysheid. Aan die ander kant is die *mistiek* gerig op die gevoel. Dit wil aanvaar en streef na ootmoed.

Die twee rigtings is ook van tyd tot tyd vermeng en dit is nie altyd moontlik om dit in waterdigte kompartemente te verdeel nie. Alhoewel dit van mekaar onderskei kan word, kan dit nie altyd geskei word nie en word elemente van beide hierdie strominge dikwels in dieselfde teoloog se denke gevind.

3.1 Skolastiek

Voor die ontwikkeling van die **skolastiek**, in die vroeë middeleeue, het “skole” ontstaan waar die leerstellinge van die ou kerkvaders bestudeer is. Aanvanklik was dit niks meer as die weergee van dit wat die kerkvaders soos Augustinus en Gregorius die Grote geleer het nie. Mettertyd is die leerstukke van die klassieke Griekse filosofe soos Plato, Aristoteles en die Stoïsyne ook herontdek, wat die grond vir die skolastiek voorberei het. ‘n Nuwe stryd tussen die realisme van Plato en Aristoteles (algemene kenmerke en eienskappe van die sienbare, substansiële dinge bestaan onafhanklik van daardie substansies) en die nominalisme van die Stoïsyne (niks bestaan onafhanklik van die substansiële dinge nie) ontwikkel.

Hierdie stryd raak kenmerkend van die skolastiek en loop uit op die vraag na die transsubstansiasieleer. Die vraag is of die elemente van die nagmaal (brood en wyn) werklik van substansie verander, volgens die nominaliste, en inderdaad die liggaam en bloed van Jesus word? Aan die ander kant staan die realiste daarby dat die elemente nie van substansie verander nie, maar slegs heenwys na die bloed en liggaam van Christus.

Die skolastiek ontwikkel veral in die elfde eeu met die werk van biskop Anselmus van Kantelberg (1033-1109). Hy wou nie net glo nie, maar wou ook seker wees oor die suiwerheid van daardie geloof. Dit kon hy slegs bereik deur te verstaan wat hy glo. Die beslissende sin in die skolastiek raak, “Wat ek eers geglo het, dit verstaan ek nou”, of “Ek glo om te verstaan”, (*Credo ut intelligam*) (Wegener 1965:114).

Abelardus (1079-1142) was een van die mees bekwame ondersteuners van die dialektiese metode van die realisme. Hy het gepoog om ‘n middeweg te vind tussen die realisme en die nominalisme. Hy leer dat slegs waarneembare dinge werklik bestaan, terwyl groter

eienskappe en waardes slegs as konsepte in die mens se denke bestaan.

Met die Italianer, Thomas van Aquino (1225-1274), bereik die skolastiek sy hoogtepunt. Volgens hom hef die teologie nie die menslike verstand op nie en hy versmelt as't ware teologie en filosofie tot 'n eenheid. Die genade hef nie die natuur op nie, maar alles is georden onder God se genadige hand. Die hoogste doel van alle teologie is kennis van God asook kennis van die mens se oorsprong en bestemming. Hierdie kennis kom op twee maniere na die mens. Deur die rede (natuurlike teologie) kom die mens tot kennis, maar die kennis is onvoldoende. Die redelike kennis moet aangevul word deur die openbaring van God soos dit vir ons in die Skrif gegee word. Die waarhede van die openbaring kan nie deur die rede bekom word nie, maar die openbaring staan ook nie teenoor die rede nie.

Hierna volg die Skotse geleerde, Johannes Duns Scotus (1270-1308), wat begin twyfel aan die almag van die menslike verstand. Alhoewel nog steeds in die hoogbloei van die skolastiek begin hy vir Thomas van Aquino kritiseer. Hiermee begin tegelyk die ondergang van die skolastiek.

Vir Willem van Occam is dit onmoontlik om die goddelike openbaring met die menslike verstand te begryp. Geloof en wete is vir hom twee polêre begrippe wat direk teenoor mekaar staan. Daarmee kom die klassieke skolastiek tot 'n einde en sou slegs die saadjies daarvan deurvloei na die reformasie.

3.2 Mistiek

Die **mistiek** loop in 'n heeltemal ander rigting. Hierdie rigting was in 'n sekere sin 'n reaksie op die skolastiek, maar beslis ook op die kruistogte en die gevolge daarvan. Na die kruistogte het al meer geestelikes hulle teruggetrek in kloosters waar 'n asketiese lewenswyse gevoer is. Die onttrekking uit die alledaagse lewe het gepaard gegaan met piëtisme en mistiek. Die fokus van alles, en dit wat werklik saak maak, is die goddelike. 'n Vonk van die goddelike is in elke mens se siel aanwesig. Daarom is dit moontlik om weer met God te verenig, al kan dit net langs die weg van moeisame askese gebeur.

Die vader van die mistiek is Bernardus van Clairvaux wat nie streef na kennis nie, maar na verinnerliking. Sy volgelingen het 'n gloeiende ywer en doen harde hande-arbeid. Die geestelike vereni-

ging met die lydende Christus is hul hoogste oogmerk. Die Mistiek het dit ook teen die luukse lewe van die kerk en kerklike amptenare. Die gevaar van hierdie rigting lê natuurlik in die moontlikheid van dweperij en die wegraak in 'n onnatuurlike vervoering. Dit is dus verstaanbaar dat die mistiek heelwat byval in die kloosters gevind het.

Franciscus van Assisi se leer en lewe kan as die hoogtepunt van die mistiek gesien word. Die lydende en dienende Jesus was vir hom die fokus van die godsdiens en daar rondom het hy sy sedeleer gebou. Die middeleeuse piëteit het baie nou aangesluit by die mistiek en kan in der waarheid nouliks van mekaar onderskei word. In Franciscus het die mistiek en piëteit in 'n eenheid saamgevloei. Hy was teen geleerdheid en het dit nie vertrou nie. Volgens hom het teologiese geleerdheid afgewyk van die oorspronklike bedoeling daarvan (dit is nie duidelik wat presies hy daarmee bedoel het nie).

Vir die eerste keer maak die mistiek ruimte vir die leek of gewone lidmaat wat nie noodwendig in 'n klooster wil woon nie, maar tog 'n dieper verhouding met die Here wil ervaar. Met die klem op die ervaring en emosie van die mens, het al meer gewone lidmate die behoefte ontwikkel om self iets vir die Here te doen. Daarom ontstaan by die Franciskane later 'n derde orde, broederskappe van leke wat voortgaan om hul beroep te beoefen.

Bonaventure (1221-1274), 'n tydgenoot en vriend van Thomas van Aquino, was sterk aangetrek deur die mistiek van Franciscus. Hy glo die teologie as 'n menslike wetenskap is rasideel, maar die weg van die siel tot God kan nooit rasideel verklaar word nie. Dit bly 'n misterie en kan net ervaar word. Hy gaan dus verder as Franciscus en voeg mistiek, piëteit en ervaring saam as die weg van die mens na God.

Vir Dominicus (1170-1221) gaan dit egter minder oor sielsorg, maar eerder oor bekering. Heidene moet bekeer, die afvalliges teruggeroep word, en die ketters moet onder die heerskappy van die pous gebring word. Die Dominikaanse orde ontwikkel as die tweede groot bedelorde van die middeleeue. Alhoewel die Dominikane se vertrekpunt ook in die mistiek lê, gaan hulle te ver en raak hulle later die draers van die pouslike inkwisisie. As instrumente van die gevreesde inkwisisie, raak hulle die "bloedhonde" van die pous. Hiermee kom die klassieke mistiek ook tot 'n einde.

Beide die Franciskane en Dominikane was groot en toegewyde sendingordes van die laat-Middeleeue. Wanneer die twee ordes se sendingvertrekpunte met mekaar vergelyk word, is daar egter 'n wesenlike verskil. Ook in sy sendingwerk het Franciscus gelewe “*to bring back simplicity and joy into the Christian world, and to release new forces for the service of the very poor*” (Neill 1964:116). Met hierdie uitgangspunt het die Franciskane van die Dominikane verskil. Die Dominikane wou deur middel van intellektuele vermoë alle ongelowiges, veral kettters, oortuig van bekering. Hiermee het die Dominikane in der waarheid weer die grense na die skolastiek oorgesteek. Daarom het die Dominikane gefokus op stede waar universiteite was waar hulle heel gou in die meeste universiteitsfakulteite verteenwoordig is.

4 ‘N TEOLOGIE VAN DIENS IN DIE 13DE EEU

Enige teologie word waarskynlik die heel beste saamgevat in die gebede wat uit daardie teologie ontstaan. Franciscus van Assisi het verskeie gebede aangeteken, wat duidelike kenmerke van 'n *diens-teologie* vertoon. In die volgende paragrawe word daar onder andere op enkele van sy aangetekende gebede gefokus.

4.1 Die bron van diensbaarheid is God

Franciscus se diep persoonlike verhouding met God bring hom tot die besef dat God die Dienskneg by uitnemendheid is. Die motiveering vir sy diens is nie 'n wêreldse humanisme nie. Die gelowige se diensbaarheid is gegrond in die barmhartige God.

“You are holy Lord, the only God, and your deeds are wonderful.

You are strong. You are great.

You are the Most High, You are almighty.

You, holy Father, are King of heaven and earth.

You are Three and One, Lord God, all good.

You are Good, all Good, supreme Good, Lord God, living and true.

You are love, You are wisdom.

You are humility, You are endurance.

You are rest, You are peace.

You are joy and gladness.

You are justice and moderation.

You are all our riches, and You suffice for us.
You are beauty. You are gentleness.
You are our protector, You are our guardian and defender.
You are courage. You are our haven and our hope.
You are our faith, our great consolation.
You are our eternal life, great and wonderful Lord,
God almighty, merciful Saviour” (Appleton 1991:62).

Die mens kan slegs die eienskappe van God so besing as hy in ‘n besondere persoonlike verhouding met Hom staan. Slegs in diens aan hierdie Dienskneg-God, verander ‘n humanistiese jammerhartigheid in ‘n Christelike barmhartigheid. Ware liefde en wysheid, nederigheid en volharding, rus en vrede, vreugde en blydschap, geregtigheid en selfbeheersing, en alle ander deugde, kan slegs by die Bron gevind word. So raak Franciscus in der waarheid net ‘n kanaal waardeur God se barmhartigheid na die mens in nood vloei.

4.2 Diens aan die drie-enige God en sy Kerk

Die Duitse teoloog, Eckhart, lê teen die einde van 13de eeu ook baie klem op armoede en eenvoud. Anders as Franciscus kom hy egter in botsing met die prag en praal van die Kerk. Franciscus was net té lojaal en gehoorsaam aan die Kerk om daarmee in botsing te kom. Hy word beskryf as ‘n “...*humble son of the Church*” (Latourette 1964:430). Sy teologie van diens is gerig op die drie-enige God en sy Kerk. Hy bid:

“Hail, holy Lady, most holy Queen,
Mary, Mother of God, ever Virgin;
Chosen by the most holy beloved Son and the Holy Spirit, the Comforter.
On you descended and in you still remains all the fullness of grace and very good.
Hail, his Palace. Hail, his Tabernacle. Hail, his robe. Hail, his Handmaid. Hail, his mother.
And hail, all holy virtues, who, by the grace and inspiration of the Holy Spirit, are poured into the hearts of the faithful
So that, faithless no longer, - they may be made faithful servants of God through you” (Appleton 1991:165).

Franciscus bid hier, as lojale Katoliek, via Maria tot die drie-enige God. Bewondering vir haar gaan oor in eer en lof aan die Seun en die Heilige Gees. Uiteindelik moet alle deugde wat deur die Heilige Gees op die gelowiges uitgestort word, sodanig gebruik word dat alle mense diensbaar aan God sal raak. Dit is duidelik dat lojaliteit aan die Kerk van Christus (vir hom die Roomse Katolieke Kerk van die Middeleeue) vir Franciscus 'n logiese gevolg van sy verhouding met die drie-enige God was. Waarskynlik het hierdie lojaliteit dit ook vir die pous maklik gemaak om hierdie bedelorde van die Franciskane goed te keur.

4.3 Diens aan die mens

Die diensmotief in die teologie van die Franciskane kom die duidelikste na vore in hul dienslewering aan die mens in nood. Hulle wil graag help, troos en leer. Hulle preek bekering en neem die evangelie ernstig op. Franciscus se bekendste gebed is wanneer hy vra om diensbaar te wees aan sy medemens.

“Lord, make me an instrument of your peace.
Where there is hatred, let me sow love,
Where there is injury, pardon;
Where there is doubt, faith;
Where there is despair, hope;
Where there is darkness, light;
Where there is sadness, joy.
O divine Master, Grant that I may not so much seek
To be consoled, as to console,
To be understood, as to understand,
To be loved, as to love,
For it is in giving that we receive;
It is in pardoning that we are pardoned;
It is in dying that we are born to eternal life” (Appleton 1991:75).

Alhoewel die Franciskane veral onthou word vir die materiële noodhulp wat hulle aan armes verleen, gaan dit in hierdie gebed van Franciscus om 'n dieper diens. Die diensbaarheid waarom hy hier vra gaan oor liefde, vergifnis, geloof, hoop, lig en vreugde. Inderdaad 'n holistiese benadering tot diegene in nood.

Om hierdie “dieper” nood van die middeleeuse mens aan te spreek het hy gevra dat daar langs hom in sy nood gestaan sal word. Die welgestelde kerk sou dit nooit deur sy normale strukture kon regkry nie. Daarom kies Franciscus die weg van armoede en eenvoud. Pous Innocentius III sien dit raak en is versigtig om die Franciskane op die vierde Lateraanse konsilie te beperk.

Hierdie diensteologie van die 13de eeu is ‘n empatie-diens. ‘n Diens wat vra dat daar as’t ware in die skoene van die noodlydende gestaan sal word - nie ‘n diens uit die hoogte nie. Franciscus getuig self dat hy voor sy bekering nie eens na melaatses en ander siekes kon kyk nie, “... *but the Lord Himself did lead me among them, and I had compassion upon them. When I left them, that which had seemed to me bitter had become sweet and easy*” (Walker 1959:234).

4.4 Bewondering en waardering vir die natuur

Die dienslewering van die Franciskane is nie beperk tot mense nie. Hulle sluit, vir die eerste keer in die geskiedenis van die kerk, alle geskape dinge in hul sedeleer in. Hulle is natuurliefhebbers wat die skepping bewonder en waardeer.

“O most high, almighty, good Lord God, to Thee belong praise, glory, honour and all blessing.

Praised be my Lord God with all his creatures, and especially our brother the sun, who brings us day and who brings us the light; fair is he and shines with a great splendour; O Lord, he signifies to us Thee.

Praised be my Lord for our sister the moon, and for the stars, which He has set clear and lovely in the heaven.

Praised be my Lord for our sister water, who is very serviceable unto us and humble and precious and clean.

Praised be my Lord for our brother fire, through whom Thou givest us light in the darkness; and he is bright and pleasant and very mighty and strong.

Praised be my Lord for our mother the earth, the which doth sustain us and keep us, and bringeth forth divers fruit, and flowers so many colours, and grass.

Praised be my Lord for all those who pardon one another for his love’s sake, and who endure weakness and tribulation; blessed are they who peaceably shall endure, for Thou, O most Highest, shalt give them a crown.

Praised be my Lord for our sister the death of the body.

Blessed are they who are found walking by thy most holy will.

Praise ye and bless ye the Lord, and give thanks unto him, and serve him with great humility” (Appleton 1991:363).

In sy gebed verheerlik en prys Franciscus die Here vir sy versorging, maar veral ook vir sy skepping. Die geskape dinge wys na God en die feit dat hy alles mooi en goed gemaak het. In die natuur, in die hemelliggame, in vuur en water, in die vrug van die aarde en die blomme sien hy die hand van die Skeppergod. Die natuur is die spieël waardeur ons God sien.

Franciscus se waardering van die geskape werklikheid gaan verder as ‘n bewondering vir die Skepper daarvan. Hy kyk dieper. Hy sien dat die geskape werklikheid ook die eksistensie van die mens ondersteun en dien. In die diensteologie van die 13de eeu word ‘n diensmotief in die skepping raakgesien. Die son dien die mens deur die lig wat dit bring. Water dien die mens deur sy reinigingsvermoë. Vuur dien die mens deur sy helderheid en warmte in die donker. En die aarde dien die mens deur die vrug wat dit lewer, en die blomme, en die gras!

Sy volgelinge vertel dat Franciscus selfs die voëls sou versoek om ‘n lied tot eer van die Here te sing. Hy was baie lief vir die natuur en het nie gehuiwer om diere te versorg en te help nie. Hier vind ons inderdaad die eerste tekens van omgewingsdiakonaat.

4.5 Diens as gehoorsaamheid

Franciscus, en sy volgelinge, se lewens word gekenmerk deur onvoorwaardelike gehoorsaamheid. Wanneer hy in die vervalde kerk van San Damiano bid, hoor hy die woorde: “*Francis, go, repair my house, which, as you can see, is falling apart*” (Appleton 1991:263).

Die herstel van kerkgeboue, en hulp aan kloosters, raak die groot werk van die bedelorde van die Franciskane. Terwyl hulle niks vir hulself bymekaar maak nie, dien hulle ander ordes en mense in nood. Volle gehoorsaamheid is die fondament van die 13de eeuse dienslewering. Ook wanneer Franciscus die opdrag van Jesus aan sy dissipels, om niks saam te neem wanneer hulle uitgaan om te preek nie, letterlik verstaan, gehoorsaam hy en sy volgelinge dit onvoorwaardelik.

Gehoorsaamheid word dikwels tot die uiterste op die proef gestel wanneer ‘n fundamentalistiese Skrifbeskouing aan die orde

kom. Dan gebeur wat met Franciscus gebeur het, hy neem teksge-
deeltes uit verband uit letterlik op, en volg dit letterlik na, al vra dit
die grootste opoffering.

4.6 Diens in nederigheid

Nederigheid loop soos ‘n goue draad deur al die bogenoemde
gebede. Dit was inderdaad die besondere kenmerk van die Francis-
kane. Franciscus noem homself “*il poverello*”, die “klein arme” en
sy volgelinge staan bekend as die “Minderbroeders” (Wegener 1965:
119). Nooit sou die Minderbroeders diens vanuit die hoogte lewer
nie.

Hulle vrywillige armoede, gewilligheid om lyding te verduur en
opgewekte nederigheid moes op hul tydgenote ‘n geweldige indruk
gemaak het. Hierdie eienskappe van die Franciskane het die gesind-
heid waarmee hul dienswerk verrig het, soveel anders gemaak. Die
13de eeuse teologie van diens was nooit ‘n sware verpligting, soos
so baie ander teologiese strominge nie. Dit was altyd ‘n groot voor-
reg om in nederigheid diens te lewer.

Hierdie nederigheid raak ook ‘n welkome alternatief vir die
oorlogsugtige kruistogte wat die evangelie met geweld wou versprei
en jammerlik gefaal het.

4.7 Diens put uit die teologie van die kruis

As verteenwoordiger van die klassieke mistiek, lê die fondament van
Franciscus se teologie in die lydende en gekruisigde Jesus. Die
lyding van Christus op aarde, met besondere klem op sy liggaamlike
lyding, en sy kruisdood, word in die teologie van diens beklemtoon.
Daarom dat die Franciskane hulself in der waarheid in ‘n posisie van
lyding plaas deur hul armoede heen. Die diensmotief in Jesus se
lyding en sterwe het gevra dat Hy homself volledig moes gee. Die
diensmotief in die lewe van die Minderbroeders het gevra dat hulle
hulself ook volledig moes gee.

Franciscus verdiep homself so in sy belewenis van die lydende
Jesus, dat hy volgens oorlewering, na ‘n visioen in 1224, die tekens
(*stigmata*) van die lydende Jesus aan sy eie liggaam vertoon (De
Jong 1980:116).

4.8 Diens het ‘n missionêre aspek

Die dienswerk van die Franciskane het ook ‘n missiologiese aspek.
Die mens se nood strek verder en wyer as sy materiële nood en sluit

sy geestelike nood in. Daarom is sendingwerk en evangelisasie ‘n logiese deel van die diensteologie. Die Minderbroeders waag dit tot in Islamitiese lande soos Marokko, Spanje en Sirië. Franciscus self gaan in 1219 na Egipte en preek vir die sultan Al Kamil. Dit het nie enige effek gehad nie, maar dit maak ‘n groot indruk op die Christene van Wes-Europa.

In 1294 kom die Franciskaan, Johannes van Monte Corvino in China aan nadat hy reeds met groot sukses in Persië gewerk het.

Die Franciskane het in die eeue wat volg sendingaksies dwarsoor die wêreld geloods en het ontwikkel in een van die Roomse Katolieke Kerk se grootste sendingordes. Franciskaanse sendelinge het die Portugese ontdekkersreisigers vergesel na Madeira, Azores en die Kaap Verdiese Eilande. In die tyd toe die Protestantisme in Europa vestig, was dit die Franciskane, wat saam met enkele ander ordes die evangellie oor die wêreld versprei het.

4.9 Diens vra en stimuleer ‘n persoonlike verhouding met God

In die aflê van sy ou lewenswyse en in sy diensbaarheid aan God, mens en natuur, het Franciscus meer gevind as ‘n mistieke piëteit. Hy ontdek homself en sy eie individualiteit. Hierdie ontdekking van eie waarde en individualiteit kan in die middeleeuse samelewing van algemeenhede en werkende massas met ‘n klein persentasie edelliede nouliks onderskat word. Die ontdekking van individualiteit kan ook in die kuns en litteratuur van die tyd bespeur word.

Individualiteit maak ‘n persoonlike verhouding met die Here moontlik. En in hierdie intiem-persoonlike verhouding met God ontstaan die behoefte vir geestelike groei. Vir die Franciskane raak armoede en liefde die ideale vir elke individu en stimuleer dit die geestelike groei wat ‘n persoonlike verhouding met die Here vra. Wanneer Franciscus bid, “*Lord, make me an instrument of your peace*”, gaan dit inderdaad om ‘n bruikbare instrument in God se hand te wees. ‘n Individuele instrument wat vir ‘n besondere taak bruikbaar gemaak kan word. Daarom bid hy later in dieselfde gebed:

“O divine Master, Grant that I may not so much seek
To be consoled, as to console,
To be understood, as to understand,
To be loved, as to love,
For it is in giving that we receive;
It is in pardoning that we are pardoned;

It is in dying that we are born to eternal life” (Appleton 1991:75).

Die ontdekking en groei van ‘n individuele geloofsbeleving teenoor die geldende institusionele geloofsbeleving van die Middeleeuse Roomse Katolieke Kerk maak van Franciscus ‘n ware “*pioneer of the reformers*” (Seeberg 1966:90).

4.10 Diens met vreugde

Diens aan God, mens en natuur moet altyd met vreugde geskied. Vreugde is ‘n geskenk van God en treurigheid is vir Franciscus ‘n groot sonde teen die goeie God. Die slagspreuk van die “Minderbroeders” is “*Paupertas cum laetitia*” wat beteken, “Armoede met blymoedigheid” (Wegener 1965:120). Die godsdiens van die Franciskane is gekenmerk deur vreugde en blymoedigheid te midde van ‘n bedelbestaan! Hierin was hulle ook ‘n voorbeeld vir die samelewing, wat vreugde en blydschap al meer aan besittings en die gemaklike lewe van rykdom gekoppel het.

Franciscus se teologie van barmhartige dienslewering het deur die eeue ‘n enorme invloed uitgeoefen op die kerk se diens aan die wêreld. Jesus se opdrag aan die kerk om sout en lig te wees het inderdaad ‘n nuwe betekenis by Franciscus gekry. In ‘n volgende artikel word gevra watter lesse Franciscus se teologie van diens vir vandag inhou.

Literatuurverwysings

Appleton, G 1991. *The Oxford Book of Prayer*. Oxford: Oxford University Press.

De Jong, O J 1980. *Geschiedenis der kerk*. Nijkerk: GF Callenbach.

Latourette, K S 1964. *A History of Christianity*. London: Eyre & Spottiswoode Ltd.

Neill, S 1964. *A history of Christian missions*. Middlesex: Penguin Books.

Seeberg, R 1966. *Text-book of the history of doctrines*. Michigan: Baker Book House.

Walker, W 1959. *A history of the Christian Church*. Edinburgh: T & T Clark.

Wegener, G S 1965. *Die lewende Kerk*. Kaapstad/Pretoria: Human & Rousseau.